

ייתי ולא איחמיניה - יבוא (המשיח) ולא אראנו

משל השור והסוס

מסכת סנהדרין דף צח עמוד ב

וכן אמר רבי יוחנן: ייתי ולא איחמיניה.¹ אמר ליה ריש לקיש: מאי טעמא? אילימא משום דכתיב: "כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש" (עמוס ה יט) - בוא ואראך דוגמתו בעולם הזה: בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סַנְטָר² - דומה כמי שפגע בו ארי, נכנס לעיר פגע בו גבאי - דומה כמי שפגעו דב, נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב - דומה כמי שנשכו נחש.³ אלא,⁴ משום דכתיב: "שֶׁאֲלֶרְנָא וְרָאוּ אִם־יֵלֵד זָכָר מִדּוֹעַ רְאִיתִי כְּלֶגְבֶּר יָדָיו עַל־חֲלָצָיו פִּי־לְדָה וְנִהְפְּכוּ כְּלֶפְנִים לִירְקוֹן" (ירמיהו ל ו) - מאי "ראיתי כל גבר"? אמר רבא בר יצחק אמר רב: מי שכל גבורה שלו.⁵

ומאי "ונהפכו כל פנים לירקון"? אמר רבי יוחנן: פמליא של מעלה ופמליא של מטה.⁶ בשעה שאמר הקב"ה: הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו?⁷ אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי: רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה.

פירוש המיוחס לרש"י על הדף: "רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי סוסיא באורייה - כשרץ השור ונפל מעמידן סוס במקומו באבוסו (באורוותו) מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור, שהיה חביב עליו שורו ביותר, וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו, קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם. כך הקב"ה, כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתו לעובדי כוכבים, וכשחוזרים ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל".

במילים פשוטות משלנו, כאשר בימות המשיח מבקשים להחזיר את הגדולה לישראל, קשה הדבר לפני פמליא של מעלה (הקב"ה והמלאכים) ופמליא של מטה (עם ישראל, חכמי ישראל?) ופניהם מוריקות. קשה לזרוק את הסוס שמילא את מקומו של השור בזמן שזה לא תיפקד - שניהם משרתים את האיכר.

פירוש יד רמ"ה על גמרא זו (מובא בעיונים של שטיינזלץ) לא נחה דעתו מפירוש רש"י והוא אומר: "אף על פי שהשור עיף ונופל דרך מרוצתו, סוף הוא נוגף את הסוס ומשליכו באבוסו. אף מדת גזרותיו של קב"ה אף על פי שנראית כאלו חסה לאבד את אומות העולם סוף שמאבדתן מפני בניו".

ונכדי הלל חכם ה"ו, מציע שהרעיון כאן הוא חזון הנביאים "ונהרו אליו כל הגויים". ימות המשיח יהיו ימי פיוס והשלמה בין עם ישראל ואומות העולם ועבודת ה' של כולם. הסוס והשור יעבדו יחד את האיכר.

מחלקי המים

¹ יבוא המשיח ולא אראנו. זאת, משום שבעיקבא דמשיחא, היינו בחבלי המשיח, יהיו מלחמות גדולות (גוג ומגוג), צרות גדולות וזמנים קשים. ראו שבת קיח ע"א: "כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם, וממלחמת גוג ומגוג". ובפסחים קיח ע"א: "חבלו של משיח - דכתיב לא לנו ה' לא לנו". ובזמירות שבת: "מחבלי משיח יוצלו לרווחה". ראו בקטע קודם שם בגמרא דיון על ביטוי זה בבית המדרש של חכמי בבל: רבה, רב יוסף, כולל עצות איך להינצל מחבלי משיח, וגם עולא שהיה מחכמי ארץ ישראל וירד פעמים רבות לבבל נזכר שם. והדיון כאן הוא בבית המדרש של ר' יוחנן וריש לקיש בטבריה.

² שומר מטעם השלטונות שדורש תשלום או משנה גבולות של השדות. ראו רש"י ושטיינזלץ על הדף.

³ ריש לקיש טוען שכבר היום מצבנו רע מאד, אז מה יש לירוא ולחשוש מחבלי משיח!

⁴ כאן מתחילה התשובה לשאלתו של ריש לקיש שעיקרה הוא שחבלי משיח יהיו לא רק קושי פיסית כמו בשעבוד הנוכחי תחת שלטון רומי, אלא גם קושי מוסרי וערכי ביחסי עם ישראל והגויים כפי שמוסבר בהמשך.

⁵ היינו הקב"ה.

⁶ שגם הם יצטערו או יסבלו ולפי המשך העניין אולי גם יתביישו והיו חסרי מענה, בחבלי המשיח. פמליא של מעלה - הוא בית הדין הגדול שבשמים, אך מי הוא פמליא של מטה? חכמי עם ישראל? כך או כך, כאן נראה שר' יוחנן מצטרף לדעתו של ריש לקיש ואם אכן כך, אזי באנו למחלוקת מעניינת בין חכמי ארץ ישראל וחכמי בבל, לסיבת המשאלה: יבוא המשיח ולא אראנו.

⁷ מזכיר את הדרשות על שירת המלאכים באיבוד המצרים בים סוף: "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?" - דברינו בשביעי של פסח, וכן מדרשי "אלו ואלו", כגון ויקרא רבה כג ב על הפסוק "קְשׁוּשָׁנָה בֵּין הַחוּחִים בֵּין רַעֲיָתִי בֵּין הַבְּנוֹת" - "רבי אליעזר פתר המקרא בגאולת מצרים. מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים היא קשה על בעלה ללוקטה, כך היתה גאולתן של ישראל קשה לפני הקב"ה ליגאל. זהו שכתוב: או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי - אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים". ראו גם רות רבה פתיחתא א על הפסוק בתהלים: "שמעה עמי ואדברה, ישראל ואעידה בך, אלהים אלהיך אנכי" - "אלו עובדין עבודת כוכבים ואלו עובדין עבודת כוכבים. אלו גלו עריות ואלו גלו עריות וכו'. אלו יורדין לגן עדן ואלו יורדין לגיהנם? אותה שעה סיגרון של ישראל משתתק". ומה כאן?